

Земля (стисло)

Ольга Кобилянська

I.

Невелике село Д. на Буковині наповнено простими хатинами, чиї господарі знаходять роботу у Молдові, а хата Василя Чоп'яка та його дружини Докії вирізняється на їх фоні своєю чистотою та вбраністю. Дружина, маючи чоловіка-п'яницю, зовсім не знала щастя: "її висока стать держалася вправді завсіди прямо, мов сосна, по її певнім ході й поставі, трохи штивній, можна її було вмити між іншими відрізнити, однак її гарне колись обличчя постарілося передчасно... Жура гнула її додолу", проте жінка знаходила відряду у своїй шістнадцятирічній дочці Парасинці. Окрім доньки, мала ще брата — чоловіка сорока років, який теж мав гріх за душею: любов до пляшки, проте людиною був доброзичливою, не цурався праці і завжди намагався допомагати сестрі.

Переживаючи за майбутнє своєї доньки та господарство, Докія бачила за мету видати Парасинку заміж за доброго та працюючого чоловіка, що міг би стати опорою для доньки після її смерті. Перебравши всіх хлопців, Докія поклала око на Михайла Федорчука, що був першим нареченим у селі через свою гарну вдачу, працюючість та багате господарство. Проте хлопець був військовозобов'язаний на наступні декілька років, тому весілля вирішили зіграти із Тодорикою Жемчуком: "Він був низького зросту й обертався всім тілом, де вистачало не раз лише голову звернути. Штивна була у нього шия. І в цілості робив він погане враження. В нього такий широкий рот, що може собі сам щось до вуха сказати, а очі в нього лежать так близько... що далі зчіпляються докупи". Парасинка довго відмовлялася, але все ж таки дала згоду та одразу вирішила розповісти новини своїй подрузі Анні, що служила у наймах при пані.

Справили весілля, на якому відбулася розмова між Докією та Івонікою — батьком Михайла, який бідкався, що втратив таку гарну невістку. Докія теж була сумна, проте зволікати більше не могла, адже не хотіла залишати доньку одну.

У сім'ї Федорчуків росло двоє синів — Михайло та Сава. Старший був опорою та підтримкою для родини, завжди був при роботі, а Сава, навпаки, виріс лінивим та грубим: "росте й горнеться кудись... та не до доброго й не до нас. Він роботи боїться, йому танець в голові. Зо стрільбою ходив би день і ніч по полі й по лісі, а про хату думає лише тоді, коли мамалига на кружок вивернеться. Він не любить землі. Дарма, що ходить по ній, що толочить її, дарма, що живе з неї, що носить вона його". Земля завжди була темою суперечки у сім'ї, адже батько обіцяв позбавити Саву земельної ділянки, якщо той не отямиться і не візьметься за розум.

На весіллі Михайло запросив Анну до танцю, проте саме в той момент стихла музика.

Сава займався господарством і думав про брата: як він йому набрид зі своїми настановами та порадами, вічними заборонами спілкуватися із Рахірою — донькою рідної сестри матері та її батьком Григорієм. Це дратувало хлопця, адже він був

закоханий у дівчину і, незважаючи на родинні зв'язки, мріяв жити із нею. Так про неї казав Івоніка: "Ти любиш дівчину пусту, що на неї ні один порядний хлопець у селі не глядить, що її ніхто порядний за жінку не візьме. Вона погана волошка, циганка. Чоло волоссям заросло, а очі, як у чортиці або як у голодної собаки".

Марійка — мати хлопців — була жінкою порядною, проте в селі про неї були не хорошої думки через її скупість: "Пішлеш по що-небудь до неї, по що найменше, кажу, то все вона того "не має". Та ці чутки не турбували жінку, адже для неї головне було те, що її сім'я мала все необхідне. Приготувавши їсти, Марійка пішла до ворожки — розпитати про долю Михайла, чи спрацює план Івоніки викупити сина зі служби та чи залишиться він удома. Гадання виявилися невтішними, було обіцяно багато горя та сліз; з тим жінка і пішла додому, де зустріла Саву, з якими знову посперечалися через Рахіру; Сава вкрав їжу і пішов до коханої.

II.

Івоніка та Михайло повернулися з міста. Голова сім'ї розповів, що той єврей, який мав організувати викуп сина, втік з грошима і тепер Михайло змушений на три роки йти на службу.

На наступний день батько з сином працювали в полі і Івоніка завів розмову про свого молодшого сина, про його майбутню долю, що знаходиться під загрозою, через лихий вплив Рахіри та її батька. Було вирішено обмежити їх спілкування та зайняти Саву роботою, щоб не було часу займатися довільними речами.

III.

Наприкінці весни Михайло наглядав за худобою та думав про своє майбутнє, про Анну — дівчину-наймичку, до якої відчував найщиріші почуття. Дівчина вже давно працювала при дворі, заробляючи гроші для матері та брата-пияка, які лише глумилися над нею та при будь-якій нагоді розпускали кулаки. Анна не була схожа на інших дівчат, вирізнялася скромністю та спокійним характером. Не любила вечорниці, товаришувала лише з Парасинкою. Анна також була закохана у Михайла, але розуміла, що вони з різних світів, тому навіть і не мріяла про одруження.

Одного липневого дня йшла Анна через поле Федорчуків та зустріла там Михайла, який навмисно її чекав. Зізнавшись один одному у почуттях, запряглися ходити один до одного, доки буде така можливість. Вже пора було прощатися, проте хлопець з дівчиною ніяк не могли розійтися. Анна заговорила про "сусідній ліс", від якого завжди віяло страхом та загадковістю. Дівчина так сильно була вражена його таємничістю, що навіть боялася йти поруч: "Не можу туди переходити, щоб не прискорити кроків. Мене тягне туди й жене звідти". Анна поділилася думками з Михайлом, що щось страшне йде з того лісу на них, але хлопець заспокоїв кохану.

IV.

Марійка була занепокоєна стосунками Сави та Рахіри і розповіла чоловіку випадок, коли натикнулася на свою племінницю на вулиці, але та навіть не привіталася. Мати переживала за долю сина, адже знала злий характер дівчини. Івоніка розумів усю складність ситуації, проте не міг нічого вдіяти, окрім погроз позбавлення молодшого

сина землі. Батько сподівався, що Сава візьметься за розум, коли Михайло залишить дім.

V.

Батько Рахіри був людиною лихою, знався на крадіжках та пияцтві, а мати була доброю хазяйкою, на праці якої сім'я хоч зводила кінці з кінцями. Сама дівчина повністю була копією батька, часто приносила додому крадені речі.

Прийшов Сава, сіли з дівчиною на вулиці та почали говорити про родину хлопця, жалітися на те, що вони не дають закоханим спокою. Рахіра лише радила наперекір вчиняти їм та не боятися того, що батько позбавить Саву землі, адже він такий же син, як і Михайло. Розказала, що на картах нагадала їм щасливе майбутнє і багате господарство.

VI.

Жовтень. Був останній день Михайла вдома перед від'їздом на службу. Дома відчувався похмурий настрій, перевіряли речі та проводили остаточні збори. Івоніка із сином вирушили в дорогу. Проходивши повз хатину Докії, попрощалися із усією сім'єю; біля панського будинку із коханим вийшла попрощатися Анна — стояла похмура та лише низько вклонилася.

На виході із села зустріли Саву, що був залишений наглядати за будинком. Натомість він пішов за тютюном. Брати попрощалися і Михайло наостанок закликав Саву допомагати батькам та взятися за розум, на що останній лише відмахнувся. Михайло продовжив шлях у місто.

"Малий "сусідній" лісок закутався в миготливу тишину і ждав".

VII.

Проходив час, а Михайло все ще відчував себе не на своєму місці на службі — дуже сумував та переживав за родину та кохану дівчину. Одного разу Івоніка побачив сон, який навів страх за сина, і на ранок батько вже вирушив у місто. Коли побачив свою дитину, перелякався — хлопець був блідий та хворий; розповів про знущання над рекрутами, про насильницькі методи залучання до роботи — хлопців змушували язиком вилизувати сміття, при спробі непокорити жорстоко били. Для того, щоб трохи підбадьорити сина, батько пообіцяв щотижня навідувати його.

Івоніка розповів дружині лише про сумний настрій їх дитини, і Марія вирішила скористатися допомогою своєї подруги Домніки, яка зналася на відвертаннях та могла зарадити їх біді. Жінка була тихою, мовчазною. Петро — брат Докії, вирішив одружитися з нею, щоб не жити на старості одному, але перед весіллям хотів накопичити трошки грошей і поїхав на заробітки у Молдову.

VIII.

Домніка в ніч перед церковним святом вирішила погадати собі на нареченого і уві сні побачила дурного Ілію — чоловік середнього віку, середнього достатку, проте зовсім дурного. Першого сватання жінка відмовила, але, вирішивши прийняти долю, згодом погодилася. Почалася підготовка до свята, і, купуючи у місті необхідні речі для весілля, зустрілися із колишнім нареченим жінки, який, дізнавшись про майбутнє

весілля, запропонував повернути всі витрачені гроші, якщо Домніка дочекається його і одружиться з ним. Так і було вирішено. Але у той же день жінка сходила до ворожки, що напророчила щастя та злагоду у господарстві із дурним Ілією. Тоді Домніка остаточно прийняла долю. Петро, повернувшись додому, був розчарований такою ситуацією, і за декілька днів витратив у шинку всі зароблені гроші.

IX.

На службі у Михайла проводили випробовування наметів на стійкість під час зимового холоду і для цього були відібрані рекрути, серед яких був і хлопець. Генерал визнав намети нестійкими до низької температури, а декілька бідолашних хлопців із сильним обмороженням були направленні на лікування.

X.

Життя Рахіри із Савою йшло як і раніше: обговорювалися матеріальні речі та будувалися плани на велике господарство (землю та худобу), яке хлопець мав отримати від батька.

XI.

На честь Великодня Михайло отримав кілька днів відпочинку і вся сім'я була дуже рада навіть короточасному його поверненню, окрім, звичайно, Сави. Він дуже гнівався на матір і під час суперечки Марія пообіцяла, що залишить його без клаптика землі, якщо він не покладе край цим химерним стосункам з Рахірою. Згодом Івоніка забрав сина працювати в поле і по дорозі туди Сава камінням вбив зустрічного зайця, пояснивши цей вчинок лише забавкою.

XII.

Саву відправили до бурдеїв наглядати за худобою, а самі батьки роздумували над майбутнім їх дітей. Чекали повернення Михайла, сподівалися на те, що їх молодший син подорослішає та стане горнутися до землі, полюбить її та стане поважати. Головою родини була висловлена ідея піти на прощу до святого Івана та помолитися за обох своїх синів. Марія сказала, що сама теж думала про це — наймичка Анна порадила їй так зробити і теж хотіла піти.

XIII.

Анна дуже сумувала за коханим і кожного дня згадувала їх останню зустріч на Великдень. Тоді було вирішено, що вони оголосять про свої стосунки і одружаться, а зараз краще зберігати це в таємниці, аби люди злими очима не накликали біди.

XIV.

Майже рік потому життя більш-менш налагодилось. Федорчуки чекали повернення сина, який тепер все частіше приходив додому у відпустку. Але коли Михайло розповідав про знущання у казармі, у матері дуже боліло серце і їй здавалося, що це все через те, що минулого разу не змогла піти на прощу, проте цього року вони з Анною ходили молитися. Довгий час молода дівчина читала молитви — за дитину, яку мала народити.

Дізнавшись про вагітність Анни, у службі їй було відмовлено, а рідні матір та брат вигнали її на вулицю. Всіх цікавило питання про батька дитини, але єдиною людиною,

хто знав про Михайла, була Докія — жінка була тою, хто захистив дівчину та дав притулок бідолашній.

Анна допомагала жінці чим могла та не цуралася праці. Лише тут вона відчувала себе як удома, але дуже журилася за Михайлом і чекала на його повернення, щоб люди перестали пускати плітки про неї і її майбутню дитину. Петро теж знав хто батько, але ніколи про це не говорив навіть з Анною і міцно беріг таємницю.

Якось Рахіра зустріла Анну у полі і почала обливати брудом дівчину та дитину майбутню. Між дівчатами завжди була неприязнь, проте цього разу конфлікт міг навіть закінчитися бійкою. Анна дуже розізлилася на дівчину і викрикнула, що дитина буде від Михайла, що вони мають одружитися, а всі мрії Рахіри про щасливе життя із Савою з великим господарством ніколи не стануть правдою.

XV.

Рахіра розказала про конфлікт своєму коханому і просила про тиху помсту дівчині. Сава розповів, що по поверненню Михайла додому він теж може потрапити на службу; він її не боявся, проте хвилювався за те, що старший брат відбере найкращі землі для себе. Існує два способи оминати військове зобов'язання: бути одним сином у батьків або стати непридатним до армії, покалічивши себе.

Повертаючись додому, Сава думав про те, як йому вивернути ситуацію на свою користь — і одружитися з Рахірою, і отримати землю. Він розумів, що отримати і те, і те він просто не може, проте проходячи повз "сусідній ліс" перестав непокоїтися: "Сей ліс ставав йому не раз в пригоді, не був далеко від бурдея, а що найліпше — все, що в лісі роблено, не було гріхом. Уже як ліс кінчився, як лишилася остання деревина за спиною і чоловік ступив на рівне, чисте поле, так лишився за ним і всякий гріх, і він був свободним, чистим, як передше..."

XVI.

Залишалося трошки більше, ніж півроку, до остаточного повернення Михайла додому, а зараз хлопець приїхав у відпустку. Анна дуже раділа, але все одно хвилювалася, що батьки коханого не дозволять весілля. Михайло запевняв її, що все буде добре, а їх кохання один до одного не є гріхом.

Якось, повертаючись додому, дівчина натрапила на Саву, що зупинився і певний час дивився на неї: його лихий та холодний погляд настільки перелякав Анну, що вона впала навколішки та благала залишити її в живих; хлопець відштовхнув її і продовжив свій шлях.

XVII.

Мале теля із худоби Федорчуків, сполохане гавканням собаки Сойки, намагалось перестрибнути пліт та лише поранилося, розрізавши собі живіт. Через рану теля загинуло і Сава дуже засумував, адже це була його улюблена тварина, за якою він охоче наглядав та про яку піклувався, на відміну від іншої хатньої праці.

Треба було відремонтувати пліт, тож Сава запропонував брату піти за кіллям у "сусідній ліс".

XVIII.

Івоніка вирушив до міста, щоб налагодити деякі справи та купити яблук та білого хліба для старшого сина — скоро мала закінчитися відпустка.

XIX.

Підготовка до вечері була перервана новиною, що приніс сусід: Михайло лежить у "сусідньому лісі" мертвий. Мати одразу ж побігла до сина і, побачивши тіло, стала кричати, плакати та намагатися привести свою дитину до тями. Івоніка відчув якусь тривогу і якнайскоріше повертався додому; зустрів процесію людей, а на возі побачив тіло свого сина. Ніхто не міг точно сказати де Сава.

XX.

Біля хати стали збиратися люди: хтось прийшов поспівчувати, хтось дізнатися більше про вбивство Михайла. Прибіг Сава та, заламуючи руки, став плакати та кричати. Рана Михайла знову відкрилася та пішла кров.

Івоніка стояв ледь живий, не здатний повірити, що в одну мить втратив сина. Став кричати на дружину, запитуючи як сталося так, що вона не врятувала їх дитину. Його погляд зупинився на Саві і останній, читаючи в очах пряме запитання, розказав, що про смерть брата дізнався від ворожки.

В будинок зайшла Анна і впала біля мертвого тіла. Всім присутнім одразу стало зрозуміло хто батько дитини, проте батьки Михайла намагалися вивести дівчину. Та підняла очі і, зустрівши погляд Сави, накинулася на нього, немов божевільна, звинувачуючи у смерті коханого. Марія відчувала долю правди в цих словах, але не могла дозволити собі втрати ще одну дитину — вона вдарила Анну і вигнала з хати. Свічка, що горіла біля Михайла, впала та покотилася до ніг його брата.

XXI.

Комісія визнала, що це вбивство — постріл був зроблений в спину. Сава стояв блідий і аж тремтів, сказав, що йому не добре. Оглядаючи його, лікар помітив краплі крові на одязі, Сава сказав, що це від качки, яку нещодавно зарізали. Але між людьми стали ходити розмови, що Сава міг бути вбивцею і, таким способом, він просто позбавився від щоденних докорів брата, забезпечив себе землею батьків та звільнився від військової служби.

Рушниця Івоніки була визнана не причетною до вбивства, проте, під час огляду тіла вбитого, з його рани випала куля, яку підібрав батько Михайла і одразу ж її впізнав. Він не розповів про це нікому. Вже потім він декілька разів вдарить кулаком по обличчю тепер вже свого єдиного сина.

Було наказано поховати вбитого в ніч і як не намагався Івоніка вмовити комісію дочекатися ранку — рішення було незмінне.

Саву заарештували як головного підозрюваного.

XXII.

Провести хлопця в останню путь прийшло багато людей — всі поважали юнака, прийшла і Анна, яка ледь стояла на ногах. Марія не була рада бачити дівчину і намагалася її прогнати, проте люди попросили залишити бідолашну у спокої.

XXIII.

Навіть згодом все село ще обговорювали події: Марія чекала повернення Сави, Анна народила близнят, Івоніка ледь зберігав залишки глузду, а Рахіра на поминках взяла на себе роль невістки Марії.

XXIV.

Відбувся суд, на якому Марія збрехала, що Сава на момент вбивства був з нею, проте не заприсяглася. Івоніка думав про те, що він одночасно ненавидів свого сина та любив його більше, ніж будь-коли, відчуваючи, що може втратити одразу двох дітей в один момент.

XXV.

Анна займалася вихованням своїх двох хлопчиків. Якось, піддавшись вмовлянням Докії, понесла показати одного Марії, але та лише розлютилася та прогнала дівчину. Більше Анна не ходила. Івоніка більш лагідно ставився до колишньої наймички, але нічого не міг сказати дружині. Він також не міг прийняти її, адже Анна назвала його сина перед всіма людьми братовбивцею.

XXVI.

Святий вечір зустрічали поодиночі: Івоніка ночував у бурдеї, а Марія в хаті. Раптом хтось постукав у вікно і, назвавшись доброзичливим знайомим, розповів, що в день смерті Михайла він бачив, як він і ще один хлопець йшли до лісу з рушницею. Чоловіку навіть не довелося називати імені — серце Марії наповнилося відчайдушною ненавистю до молодшого сина — він вбив власного брата.

XXVII.

Марія намагалася через різних ворожок дізнатися подробиці смерті її хлопчика. Одна ворожка передбачила смерть Івоніки від рук сина, проте він, дізнавшись про це, вдарив дружину і заборонив займатися дурницями.

XXVIII.

Саву відпустили додому назавжди і разом з ним повернулося щось недобре та лихе.

XXIX.

Проходячи повз Саву, Анна завжди кидалася на нього з криками і прокльонами — серед усіх жителів села вона була єдиною, хто наганяв страх на парубка, вона ніби становила для нього постійну загрозу.

Близнята загинули і Анна втратила здоровий глузд. Івоніка звинувачував дружину, що через її зухвальство та недовіру, вони ніколи не зможуть виховувати внуків Михайла. Марія намагалася знайти дівчину, але все марно.

XXX.

Минуло шість років. Марія та Івоніка повністю присвятили себе праці на землі, відділивши частину хати Саві, але позбавивши його землі. Марія ненавиділа свого сина і його дівчину, яка щоразу, зустрічаючи жінку, кидалася образами.

Марія година думала про те, що в одну мить втратила одразу двох своїх хлопчиків. Як так сталося, що вона виховала вбивцю? Як міг Сава так вчинити з власним братом, заради чого? Ці питання ніколи не полишали її голови. Її син — братовбивця і їй необхідно жити з цим усе життя.

XXXI.

Івоніка виділив частину землі сину, після чого Сава та Рахіра одружилися. Батьки проігнорували весілля, а Сава так і не міг зрозуміти чи став він щасливим після того, як отримав все, чого прагнув.

XXXII.

Анна пройшла лікування і повернулася в село. Коли хтось ненароком згадував Михайла, довго не могла прийти до тями. Одружилася з Петром, вели господарство та виховували сина, якого вирішили віддати науці і не привчати до землі — від неї лише негаразди. Івоніка таємно відписав хлопчику найкращий лан землі, яку хотів колись подарувати Михайлу. Анна та Петро дуже любили сина і покладали на нього великі надії.